

OPKOMST EN ONDERGANG VAN EEN ORANJETELG (II)

door J.P. Brinkerink

In de 7e jaargang nr. 27 van dit blad heb ik beschreven hoe ten tijde van Stadhouders Willem IV de kleipijp als propagandamiddel gebruikt werd door de Orangisten. Het moege vreemd klinken, maar juist onder de lagere bevolgingsklassen, dus ook onder de pijpenmakers, bevond zich de grootste aanhang van de Oranjes. Begrijpelijk dus dat menig pijp met verheerlijkende voorstellingen of leuzen over Oranje gemaakt werd.

Omstreeks het overlijden van Willem IV in 1751 was dat enthousiasme heel wat minder geworden. Het volk was teleurgesteld over het optreden van de Prins. De strijd tussen voor- en tegenstanders nam weer in alle hevigheid toe.

In 1766 neemt de meerderjarig geworden Willem V het bestuur in handen. Bij die gelegenheid is er in Gorinchem een prachtig reliëfpijpje gemaakt met een naar de roker gericht portret van de Prins. Hieromheen de tekst VIVAT ORANI. Links en rechts boven de hiel de initialen van de tot nu toe onbekende pijpenmaker A.K. (*afb. 1, nr. 1*)

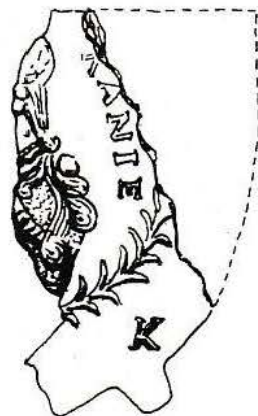
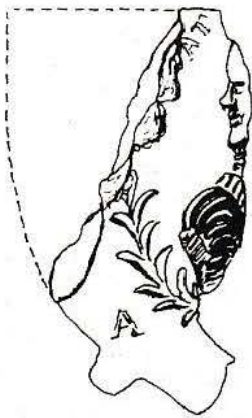
Als Willem V in het huwelijk treedt met Sophia Wilhelmina van Pruisen is het Jan van Erp uit Gorinchem die een pijpje maakt, met links het portret van Wilhelmina met erboven in een lint ERE.SOPH.WILH., en rechts het portret van Willem V met erboven WILLEM V P.V.O. (*afb. 1, nr. 2*). Van dit pijpje - met op de steel een vissebekversiering - zijn verschillende uitgaven bekend; ook Jan van Arkel uit Gorinchem heeft er een gemaakt.

Er is ook een latere uitgave bekend uit Gouda. Hierop staat de Prins links en de Prinses rechts, de ketel is groter en voorzien van een hiel met het merk IWI. Op de steel eveneens een vissebekversiering. Alleen zijn de jaartallen 1751 (het jaar van zijn ambtsaanvaarding) en 1795 (het jaar van zijn vertrek naar Engeland) toegevoegd. Deze pijp is in ieder geval ook nog door Goedewaage gemaakt (Goedewaage catalogus nr. 6).

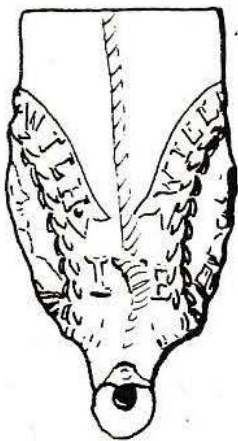
Hoe goed Willem V het ook met het land voor had, het ging steeds slechter. Mede door zijn afkeer van volksinvloed op het beleid ontstond er een nieuwe partij, de Patriotten.

De Prins beschikte niet over een krachtige persoonlijkheid en vooral tijdens de Vierde Engelse Oorlog kreeg hij dan ook de schuld van het ongelukkig verloop hiervan, evenals van de droevige toestand waarin het land verkeerde.

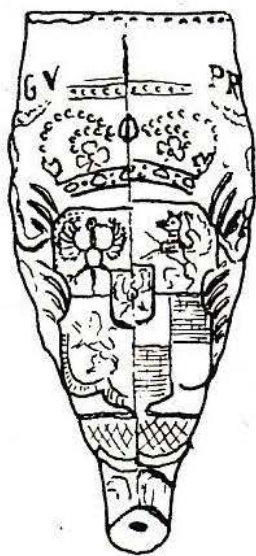
Steeds heftiger werd het verzet tegen de Stadhouders. De Patriotten richtten vrijkorpsen en exercitiegenootschappen op, en steeds vaker verschenen allerlei vlugschriften waarin men elkaar beschuldigde en belasterde.

1

2

4

3

afb. 1

afb. 2

IK ZAL HET MYN BROER ZEGGEN

Spotprent op Wilhelmina van Pruisen. Zij is voorgesteld als schoonmaakster en gaat, daar zij wordt aangevallen door een keeshond ("kezen" was de scheldnaam der Patriotten) haar nood klagen bij haar broer, de Koning van Pruisen.

De conflicten laaiden zo hoog op, dat er een burgeroorlog dreigde. De naaste omgeving van de Prins verlangde van hem dat hij krachtig zou optreden en zich persoonlijk naar Den Haag zou begeven. Dit zou zeker ten voordele van de Prins geweest zijn. Hij weigerde dit echter hooghartig. Zijn doortastende echtgenote Wilhelmina ergerde zich hier zo aan, dat zij besloot zelf naar Den Haag te gaan. Vanuit Nijmegen reisde ze 28 juni 1787 per rijtuig naar Schoonhoven en wilde over Gouda verder naar Den Haag. Bij Goejanverwellesluis echter werd ze door een vliegend legertje Patriotten herkend en aangehouden. De Staten van Holland verboden haar de verdere doortocht in hun provincie. Deze belediging nam ze zo hoog op, dat ze haar broer Frederik Willem II, de koning van Pruisen, inschakelde. (afb. 2) Deze trok september 1787 met een leger van 20.000 man ons land binnen. Er was weinig tegenstand en Willem V werd in al zijn waardigheden hersteld.

Ter gelegenheid van deze daad is door Jan Danens in Gouda een prachtige reliëfpijp gemaakt. Hierop staan twee wildemannen die het wapenschild van Frederik II dragen, en op een lint erboven staat KONING V PRUISE. Het merk is *de molen*. (fig.1,nr.3) Dit exemplaar is gemaakt in een nogal versleten mal waarvan de letters zijn opgehaald, hetgeen erop wijst dat er veel pijpen in gemaakt zijn. Het exemplaar ernaast (fig.1,nr.4) is mogelijk een vroeger maaksel uit dezelfde mal. Een aantal details zijn n.l. bij beide koppen vrijwel gelijk. O.a. de verschuiving van de linkerhelft t.o.v. de rechterhelft.

Het reliëf is mooi scherp, maar helaas is het hielmerk afgebroken, zodat we niet weten of deze pijp ook van Danens is. Veel Patriotten vluchtten na deze interventie naar Frankrijk, het land dat hun steeds heeft gesteund tegen de Engelsgezinde Oranjepartij. Hier wachtten zij op een gelegenheid tot wraak. Die zou spoedig komen, de Franse Revolutie stond voor de deur. Uiteindelijk zou Willem V in januari 1795 vertrekken naar Engeland. De tijden veranderen.

BRONNEN

- 1 Friederich, F.H.W. Pijpelogie, vorm, versiering en datering van de Hollandse kleipijp.
- 2 Helbers, G.C. Ons vorstenhuis en de Goudsche pijpmakers. Uit: Nederlandsche Leeuw 3-'47 nr. 3, pag. 90.
- 3 Haas, G. de. Vaderlandse geschiedenis voor het M.U.L.O.-diploma 1934.
- 4 Haas, G. de. Voor Vaderland en Vrijheid. De revolutie van de patriotten. Uitg. De Bataafsche Leeuw.
- 5 Haas, G. de. Nassau en Oranje in de Nederlandse geschiedenis. Uitg. A.W. Sijthoff/Alphen aan de Rijn.

TENTOONSTELLING

Vanwege het verschijnen van het boek van P.K. Smiesing en J.P. Brinkerink over de Utrechtse pijpenmakerijen zal er vanaf 11 november t/m 29 januari 1989 in het Universiteits Museum 'n tentoonstelling zijn ingericht over de Nederlandse kleipijpenindustrie met als titel "*Onder de rook van Utrecht*". Voor deze boeiende en fraaie expositie zijn veel voorwerpen geleend om de vele facetten van deze nijverheid te tonen.

Het museum is gevestigd in de Biltstraat 166 te Utrecht. Open ma/vr. 10.00 - 17.00 uur, zondags 13.00 - 17.00 uur.